

МОДЕЛ ЗА ОРГАНИЗИРАНЕ НА УЧИЛИЩНИТЕ ПРОЦЕСИ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ПРИОБЩАВАЩА УЧИЛИЩНА СРЕДА

Ива Бонева

Център за приобщаващо образование

Резюме: От 2002 г. процесът на интеграция поставя училището пред нелеката задача с ресурсите – материални и човешки, с които разполага, да включва учениците, които по някакъв начин са различни от голямата част от своите връстници било заради увреждане, обучителни трудности или различен етнически произход.

Тези години на усилия и разочарования доказаха от една страна, че не е достатъчно просто децата да се преместят физически в общообразователно училище, за да се чувстват те приобщени към общността и връстниците си. А от друга, показаха, че процесът на приобщаване не е и не може да бъде самотно усилие на отделни учители, а по същество е кауза, политика и практика на цялото училище.

В хода на дългогодишната си работа с училища-партньори от страната, видяхме необходимостта от това да разработим системен подход, който да помогне на общообразователното училище да организира своите ресурси и организационно-управленски процеси така, че училището да стане приобщаващо. Център за приобщаващо образование осъзна, че за да е налице реален процес на промяна и резултатите от тази промяна да бъдат устойчиви и позитивни, всички членове на училищната общност – деца, учители, директори, специалисти и родители трябва да положат целенасочени усилия, но и да бъдат подкрепени в тези свои усилия.

Първият български модел за организиране на училищните процеси за изграждане на приобщаваща училищна среда е продуктът от това партньорство. Статията представя основните характеристики, етапи и области на въздействие на Модела и индикаторите, които трябва да следят училищните екипи по пътя на изграждане на приобщаваща училищна среда.

Ключови думи: приобщаващо образование, модел за училищно управление

MODEL FOR ORGANIZING SCHOOL PROCESSES FOR DEVELOPING INCLUSIVE SCHOOL ENVIRONMENT

Iva Boneva

Centre for Inclusive Education

Abstract: From 2002 the process of integration has been putting the schools in front of uneasy task - with the resources at hand – both material and human to include the students, who have been different in a way from most of their peers - because of disability, learning difficulties or a different ethnic origin.

The years of efforts and disappointments proved that it is not enough just to move children physically in the mainstream school to make them feel included in the community and by their peers. It also showed that the process of inclusion is not and can't be the result of the lonely efforts of a number of teachers, but is, in its essence, a cause and is a matter of policy and practice of the whole school.

As part of our long-time work with partnering schools from around the country, we saw the necessity to develop a systematic approach to support the mainstream schools in organizing their resources and organizational-management processes so that the school becomes truly inclusive. Centre for Inclusive Education realized that for having a real change at place and for having sustainable and positive results from that change all members of the school community – children, teachers, principals, specialists and parents should make specific goal-oriented efforts, but also to be supported in those efforts.

The first Bulgarian Model for organizing the school processes for developing inclusive school environment is the product of that partnership. The article presents the main characteristics, phases and fields of influence of the Model and the indicators, which the school teams should be considering on the school's way of developing an inclusive school environment.

Keywords: inclusive education, model for school management

Въведение

Моделът на ЦПО за организиране на училищните процеси за изграждане на приобщаваща училищна среда е модел на работа, реализиран на ниво училище и

ръководен от формиран за целта училищен лидерски екип съставен от директора, помощник-директорите и ядро от педагогическия персонал.

Училищата представляват организации със специфичен тип организационна структура и система на действие – от една страна всички училища се подчиняват на единна държавна образователна политика, следват едни и същи или сходни образователни изисквания и стандарти. От друга страна обаче всяко училище има свое лице, свой набор от материални и човешки ресурси, своя уникална мозайка от култури и практики, своя неповторима мрежа от отношения и връзки. Едно от големите предизвикателства пред нас беше създаването на модел, който да отчита тези разлики, но да не зависи от тях.

В настоящия проект за Наредба за Приобщаващото образование към влезлия в сила Закон за предучилищното и училищното образование четем:

Чл. 4. (1) “Приобщаващото образование е процес на осъзнаване, приемане и подкрепа на индивидуалността на всяко дете или ученик и на разнообразието от потребности на всички деца и ученици чрез активиране и включване на ресурси, насочени към премахване на пречките пред ученето и научаването и към създаване на възможности за развитие и участие на децата и учениците във всички аспекти на живота на общността.” [1]

Българската образователна политика признава нормативно разнообразието от образователни нужди на българските ученици и правото им да получат образованието и подкрепата необходими за развитието им като личности.

В хода на своята работа в първа фаза на програма *Едно училище за всички* (инициатива, финансирана от фондация Америка за България) през 2014 – 2016 г. с петте училища партньори по проекта, екипът на Център за приобщаващо образование видя на практика и осмисли, че приобщаващото училище трябва да бъде приобщаващо за всички в него – както деца, така и възрастни – учители, директори, родители. За целите на разработването на Модела, ЦПО дава и се придържа към следното определение за приобщаваща училищна среда: училищна среда,

- която е достъпна, безопасна и приятна за всички членове на училищната общност,
- която цени и уважава уникалните характеристики на всеки свой член,
- в която съществува атмосфера на взаимно приемане, уважение, екипност и принадлежност,
- в която всеки член има възможност да реализира и развива потенциала си на ученик, професионалист или родител.

Прилагането на *Модела за организиране на училищните процеси за изграждане на приобщаваща училищна среда* представлява управлението на един дълъг процес на промяна в училищната общност. „Много често когато мислим за промени в образованието, имаме предвид промени, които учителите трябва да направят в класните си стаи – да използват нови и по-интересни материали, да прилагат нови педагогически методологии и ако е възможно да променят отношението и ценностите си. Тези промени са необходими и важни, но те трябва да бъдат поставени в контекста на училището като цяло, чийто микроклимат е в състояние да попречи или да позволи на отделния учител да направи тези промени и да се развие професионално. С други думи, необходимо е да се създаде училищна среда, която подкрепя промяната, както по отношение на всеки учител, така и по отношение на училището като единна организация. Това означава, че училището трябва да бъде уеща организация – организация, която непрекъснато и систематично осмисля своите практики и прави необходимите промени в резултат на идеите, до които достига в процеса на тази

саморефлексия. Тук става дума както за професионално развитие на учителите, така и за организационно развитие, които са неразривно свързани помежду си.” [2]

Основни характеристики на Модела

Първо, Моделът предлага подход към разпределянето и насочването на ресурсите в училището и организиране на училищните процеси така, че всяко дете и възрастен, ангажирани в образователния процес, да се чувстват добре дошли в своето училище.

Моделът, от друга страна, описва създаването на приобщаваща училищна среда отвътре-навън. Факт е, че изграждането на приобщаващо училище изисква нормативни рамка и институционална воля на национално ниво, но координацията на ниво системи, политики и практики в самото училище има също толкова ключова роля. В допълнение, необходима е и автентична мотивация за участие в процеса на промяна на отделните участници в училището, която зависи от това доколко всеки се чувства част от процеса, доколко е насърчен да участва в обсъждания, в споделяне на мнения, преди взимането на решения.

Така стигаме и до третата много съществена характеристика на Модела, а именно, че той изисква координираното от формирания училищен лидерски екип и систематично участие на всички заинтересовани страни от училищната общност в четири основни области - училищно управление, педагогически практики, детска закрила и партньорство с родителите. Когато нивото на развитие на процесите в тези 4 области отговаря на определени критерии за приобщаваща среда, те се превръщат и в 4-те елемента на приобщаващата училищна среда.

Всеки един от тези четири елемента е важен. От една страна, за приобщаваща училищна среда можем да говорим, само когато *всяко* едно дете се чувства в безопасност, добре дошло и подкрепено в училище, с възможности да развива и изявява себе си. От друга страна, също толкова важно условие е всеки един учител да се чувства подкрепен, уверен и мотивиран, защото само подкрепеният учител може да бъде подкрепящ. От трета страна, в приобщаващото училище всеки един родител се чувства спокоен за безопасността и развитието на своето дете, чувства се добре дошъл в училището, наясно с възможностите за участие в училищния живот, привлечен от споделена училищна визия. Всичките четири елемента са взаимосвързани и си взаимодействат по начин, който ги подпомага и засилва въздействието им. Четирите елемента на Модела са визуализирани метафорично на Фиг. 1.

Фиг. 1. Визуално представяне на елементите на Модела: училищно управление, приобщаващи педагогически практики, детска закрила, партньорство с родителите

Индикаторите, за които следи всеки училищен екип по области, са представени подробно в табличен вид в: Табл. 1. Индикатори за елемент училищно управление,

Табл. 2. Индикатори за елемент педагогически практики, Табл. 3. Индикатори за елемент детска закрила, Табл. 4. Индикатори за елемент партньорство с родителите.

Табл. 1. Индикатори за елемент Училищно управление

1. Училищно управление
1.1. Училището има разписана, споделена визия, с ясен фокус върху изграждането на приобщаваща, достъпна и подкрепяща за всички деца и възрастни училищна среда.
1.2. Училището отделя целенасочено ресурси и време за изграждане на култура на толерантност, екипност и участие, ориентирана към постигане на напредък с всяко дете.
1.3. Училището има ефективна квалификационна програма, насочена към повишаване на капацитета, ефективността и увереността на учителите да разпознават и подкрепят различните образователни потребности на децата в класната стая.
1.4. В училището са въведени работещи политики и програми, насочени към превенция и ранна идентификация на обучителни трудности при всички ученици.
1.5. Училището осигурява допълнителна подкрепа и грижа за психичното здраве на онези учители, които биха искали да се възползват от нея, предоставяйки им възможност за включване във формати, които се водят от външни за училището специалисти (ако форматът изисква специфична експертиза) или от ресурс, наличен в самото училище.

Табл. 2. Индикатори за елемент педагогически практики

2. Педагогически практики
2.1. Учителите разпознават своевременно обучителни трудности и идентифицират силните и слабите страни на всяко дете, като използват за това различни инструменти и подходи.
2.2. Учителите прилагат традиционни, мултисензорни и интерактивни методи на преподаване, основани на предварително събраната информация за всеки ученик, за да отговорят на разнообразните потребности на учениците.
2.3. Учителите работят активно, с всички ученици (в т.ч. и с учениците с нужда от допълнителна подкрепа), адаптират учебния материал, когато това е необходимо, вземат предвид обратната връзка на всеки и имат високи очаквания към индивидуалния напредък на всяко дете.
2.4. Учителите използват диференцирани подходи за оценяване на постигнатите резултати и ги съобразяват със стиловете на учене на всяко дете; учителите предварително споделят с учениците и родителите критерии за оценяване и своите очаквания.
2.5. Учителите работят в екип регулярно при взимането на решения и планирането на работата си с учениците, които имат нужда от допълнителна подкрепа
2.6. Учителите подреждат класните стаи, по начин, който да отговори на разнообразните стилове на учене на всички ученици (в т.ч. учениците с обучителни трудности) и на конкретните методи на преподаване. Примери: подредбата на чиновете, комбинациите от цветове и форми в интериора, тематични „центрове“, кътове за самостоятелна работа, обучителни материали – таблици, диаграми, правила на класа, свидетелста за различни постижения по стените.
2.7. Учителите насърчават изграждането и поддържането на позитивна атмосфера, толерантност и екипен дух в своите класни стаи.

Табл. 3. Индикатори за елемент детска закрила

3. Детска закрила
3.1. Налице е ясно регламентирана и разписана (стъпка по стъпка) процедура за докладване, чрез която персоналът може да съобщава за опасения и инциденти, свързани със закрилата на детето, която е в съответствие с националното законодателство.

3.2. Училището има процедура за подбор на педагогически и непедагогически персонал, отчитаща принципите на детската закрила.
3.3. Съществува кодекс за поведение), който ясно указва кое поведение на възрастни спрямо деца и деца спрямо деца е приемливо и кое не е.
3.4. Училището разполага с политика за закрила и безопасност на учениците и я прилага.
3.5. Училището гарантира еднакво право на закрила на всички ученици.
3.6. Решенията и политиките, свързани с безопасността и закрилата в училището се консултират с учениците и с техните родители.

Табл. 4. Индикатори за елемент партньорство с родителите

4. Партньорство с родителите
4.1. Учителите провеждат фокусирани (с ясна цел) индивидуални разговори с родителите, които могат да имат различни цели, всеки път, когато това е необходимо, с честота, която би улеснила постигането на поставената цел.
4.2. Училището е среда, която създава равни възможности за включването на родителите, независимо от техния етнос, религия, социален статус или друга тяхна отличителна характеристика
4.3. Училището е среда, която създава възможности за включването на родителите в различни инициативи, събития, клубове и други формати.

Етапи, през които преминава въвеждането и използването на Модела

Въвеждането и ефективното функциониране на включените в модела училищни практики преминава през няколко основни етапа:

1. Анализ на училищната среда чрез само-оценка по ключови индикатори във всяка от четирите области на Модела с участието на всички заинтересовани страни;
2. Избор на приоритети и поставяне на конкретни и измерими цели с индикатори за успех;
3. Създаване на приобщаващ план за действие с отговорни лица и срокове;
4. Реализация на плана и координация на дейностите;
5. Проследяване на напредъка;
6. Актуализиране и промени в целите и плана за действие, ако е необходимо.

Заклучение

Така създаденият модел е посрещнат много добре от учителите, предстои втората фаза на програмата, в която той ще бъде тестван в десет нови училища. Целият ни екип я очаква с нетърпение.

Библиография:

- [1] МОН, Наредба за приобщаващото образование. Проект. www.mon.bg/?h=downloadFile&fileId=10060
- [2] Davidoff, S., Lazarus, S., 2002, The Learning School: An Organization Development Approach, Juta and Company Ltd

За автора:

Ива Маринова Бонева, докторант, СУ „Св. Климент Охридски“, директор на Център за приобщаващо образование, гр. София, бул. Васил Левски 114, ет. 1, 0898 443703, i.boneva@cie-bg.eu

